

Matchningsproblematik

Vad är problemet som ska åtgärdas?

Matchningsproblematik

minst 100 000 arbetslösa ungdomar – samtidigt gott om jobb

Felaktig föreställning bland myndigheter & kommunala verksamheter: flera jobb + aktivera mera!

Istället: flera gymnasial utbildade med efterfrågad (yrkesutbildning) & rätt (branschförankrad) kompetens!

”Det är sällan gymnasieskolan har någon verklighetsförankring”

”För det är så att vi hade färdigutbildade som inte kunna se skillnad på en ko och en tjur /.../ Om man vill mjölka en tjur då är det allvarligt ska jag säga”

Varför yrkesutbildning?

Yrkeselever är bättre rustade för etablering jämfört med elever från högskoleförberedande program som inte fortsätter studera på högskolenivå

Lärlingseleverna uppvisar högre anställningsbarhet i termer av att vara i någon form av anställning ett år efter studier än yrkeselever som har gått en skolförlagd utbildning

Hur åtgärda matchningsproblematiken? Förbättra övergången skola-arbetsliv!

Sedan 1990-talet omfattande ändringar i utbildningssystemet

(yrkesutbildningar präglade av arbetslivets behov + lärlingsutbildningar)

Gy11 - öka yrkesutbildningens attraktionskraft!

Blev bättre? Nej!

Alldeles för få som läser på yrkesprogram: 27,2% 2017 (rekordlåg)

70% början på 80-talet

43% slutet på 90-talet

35% 2007

Yrkesutbildningens attraktionskraft sedan Gy11

- **andelen som valde yrkesprogram i första hand har minskat:**
 - läsåret 2011/12 (**41,1%**)
 - läsåret 2018/19 (**38,0%**)
 - läsåret 2021/22 (**36,0**)
- **andelen behöriga förstahandssökande minskat:**
 - läsåret 2011/12 (**81%**)
 - läsåret 2018/19 (**67%**)
 - läsåret 2019/20 (**70%**)
 - läsåret 2021/22 (**75%**)
-

- **antal & andel elever på yrkesutb. i årskurs 1 har minskat:**

läsåret 2011/12: 41 725 elever / **31,4%**

läsåret 2017/18: 33 547 elever / **24%**

(- 8 178 elever /- 7,4 %)

läsåret 2020/21: 36 250 elever / **27,1%**

- **läsåret 2021/22: 35 800 elever / 27,2%**

- **antal yrkeselever som läser en lärlingsutbildning har ökat sedan Gy11:**

1 340 lärlingar läsåret 2011/12 - 14 338 läsåret 2020/21 (**dock motsvarar ej regeringens mål om 30 000 lärlingar fram till 2014/15**)

Andelen som sökte läsåret 2021/22 till:

- **Fordon- och transportprogrammet** **5,5%**
- **EE-programmet** **5,3%**

- **Samhällsvetenskapsprogrammet** **18,1%**
- **Ekonomiprogrammet** **16,0%**

Varför inte lyckas?

Institutionella förhållanden: utbildningssystemet avgörande

**Tre yrkesutbildningsmodeller: den liberala marknadsekonomiska modellen
den duala-korporativistiska modellen
den statsreglerade byråkratiska modellen (goda intentioner!)**

Nationell politisk nivå

- diskutera yrkesutbildning som arbetsmarknadspolitiskt instrument mot ungdomsarbetslöshet, ej som en del av utbildningspolitiken (**fokus på anställningsbarhet endast - fångas ung. intresse?**)
- förespråka en nedvärderad utbildning, mer av det man inte tror på – yrkesutbildning (skoltrötta) (utbildningspolitiskt paradig: röd tråd sedan 1940-talet, ideologisk kärna med nedvärderande syn på yrkesut. som ej motsvarar utb. med fokus på allmänorienterade & allmänbildande ämnen för engagerad & kulturellt välorienterad)
Partipolitiska konflikter har historiskt varit begränsade – samsyn snarare än konfrontation
- prata om förändringar men låta bli göra institutionella förändringar

Organiseringen av yrkes- och lärlingsutbildning

Gy11: förstärker ett neg. förhållningssätt till yrkesutbildning genom **dikotomt tänkande**

teoretiskt - hjärna (deliberativ medborgare)

yrkesprogram - handen (produktiv medborgare)

Gymnasial utbildning görs till val av social positionering & identitet
yrkesutbildning - anställningsbarhet – skoltrötta som helst vill jobba

Konsekvenser: direkt verkan i undervisningsstrategier i klassrummet, olika undervisningstempo & krav på lärarnas kompetensnivå, låga förväntningar & negativa attityder gentemot yrkeselever

Två kunskapsformer

Teoretiska - vertikal diskurs: teoretisk, formell, abstrakt, generaliserbar kunskap, kritiskt förhållning

Yrkesprogram - horisontell diskurs: vardagskunskap av kontextuell & informell karaktär

Yrkesprogram: förstärker befintliga klass- & könsstrukturer

Skolföreträdare högstadiet

Yrkesutbildning uppfattas som en sekunda utbildningsform: ej utvecklingsmöjligheter, saknar bredd (nischinriktad kunskap & inlåsning genom specialiserad kontextbunden kunskap), fostran till yrkesskicklighet hotar det fria kunskapssökandet & det livslånga lärandet, oro för att bli av med ”duktiga” elever, reproducerar klasskillnader, utnyttjas som billig arbetskraft

dock bra för elever som beskrivs i termer av skoltrötta, resurssvaga & lågpoängare!

”Yrkesutbildningarna handlar egentligen om företagens rekryteringsbehov för billig arbetskraft /.../ Dessa program förbereder eleverna /.../ för lågstatus jobb. Yrkesutbildningarna är ett dåligt alternativ /.../ och hotar ett utbildningssystem som främjar livslångt lärande och hotar /.../ unga människors möjligheter till ett framgångsrikt och meningsfullt arbetsliv”

”Om de [barnen, förf:s anm.] hade sagt att de vill söka till VVS-tekniker så hade jag väl sagt: Är det verkligen så genomtänkt? Jag hade sagt det, men jag hade menat: över min döda kropp”

Elevernas attityder (högstadiet)

Teoretiska program diskuteras som en ytterlighet till yrkesutbildningar

Teoretiska: genomtänkta utbildningar, ”superduktiga” lärare med ”riktig kompetens” som undervisar ”ambitiösa och ordentliga” elever (som klär sig ”ordentligt”)

Yrkesutbildningar: inte lika smarta, inte lika engagerade i skolan, medelmåttor

”...teoretiska är mer för de smarta, de som inte är lika smarta kommer inte in på teoretiska. Om jag skulle välja yrkesutbildningar så känns det att jag kastar bort alla mina poäng som jag har jobbat så hårt för”

Yrkesinriktade har en nedvärderade syn på yrkesprogram också (vägen ut från det de inte vill ha mer av/skolförlagda studier i en traditionell skolmiljö)

Matchning – hur tänker eleverna? (gymnasievalet)

- kopplingen mellan utbildning & efterfrågad kompetens ej intressant
- ej fått information om utbildningsdimensionering, yrkesutgång eller om utbildningens attraktionskraft på arbetsmarknaden
- framtida inkomstnivån mycket viktigt - hög lön nyckelaspekt i framtida arbetsliv
- viktigast är att utbildningen ska vara ”rolig” även om den inte leder till ett jobb
(ett förhållningssätt som riskerar underbygga matchningsproblem)

Sammanhang

Fritt skolval: eleven har huvudrollen vid & huvudansvaret för utbildningsval (socio-ekonomiska bakgrund avgörande)

Högstadiееlever väljer (liv) på en kvasimarknad: fri etablering i konkurrens om elever på skolmarknad där skattemedel bekostar transaktioner mellan köpare (elever) & säljare (skolor)

Utbildningspolitiker använder ett språk som inte når högstadiееlever **koppling till etablering endast -fel marknadsföring?**

Forskningsprojekt med branscher (**arbetsgivarsidan**) om validering av kompetens

Reell kompetens omfattar: formell kompetens (svårt att reglera på nationell nivå)
 icke-formell kompetens (svårt pga inbyggd föränderlighet)
 informell kompetens (saknas valideringskriterier)

Den viktigaste kompetensdelen är informell kompetens men det går inte att ringa in (djuröga?), det finns inga tydliga valideringskriterier

Slutsats: går ej att tala om vad det är för kompetens som efterfrågas men hur ska utbildningssystemet förändras?

Hur förbättra övergången skola-arbetsliv om skolan & arbetslivet utgör två öar utan broar?

Studie- och yrkesvägledare: rådgivare, **(karriär)vägledare** och/eller mäklare?

Ideologisk omvandling: från solidaritet & jämlika förutsättningar (samma möjligheter till utveckling) till valfrihet i förverkligandet av det egna livsprojektet

SYV blir mellanhand mellan köpare & säljare – ett omöjligt uppdrag?

- **Hur agera? Å ena sidan manifest uppdrag att stödja elever i gymnasievalet, å andra sidan latent uppdrag att förse gymnasieutbildningar med lämpliga elever (fast vara objektivt framförallt gällande val av huvudman/skola)**
- **Hur skaffa kunskaper för att reda ut vad som erbjuds på gymnasiemarknaden?**
- **Hur förhålla sig neutralt?**
- **Hur uppdateras?**
- **Hur hushålla sig med resurser (tid) för att möta varje elev?**

Yrkesutbildningens attraktionskraft - mer av samma misslyckande?

- **Vägledningen ej löpande-band verksamhet. Olikhet – elever som oroar sig inför valet, som inte kan, vill eller orkar söka**
- **Elever efterfrågar en snäv studie- och yrkesvägledning - en personlig vägledning som hjälper utifrån egna unika förutsättningar/möjligheter/önskemål**
- **Det krävs kompetens & professionalitet, vägledningen är beroende av elevens socioekonomiska förhållanden, etnicitet, kön samt mognadsnivå**

/.../ allt från superakademiker till ungar med föräldrar som varken pratar svenska eller kan läsa och skriva. Så jag har ju ingen aning om vem det är som kommer in genom dörren /---/ så jag får ju först känna av, vara flexibel och lägga upp samtalet efter det. En del barn är redan på högskolan i tankarna och vill prata meritpoäng och vilka gymnasieprogram som leder till vad. Andra ungar är fortfarande på praon mentalt och har inte ens börjat tänka på gymnasievalet när vi träffas.

Alexandru Panican – samverkan?

Om samverkan mellan aktörer - olika samverkansarrangemang:

- **Kooperativt:** samma mål & strategier
- **Komplementärt:** samma mål dock förhandlingar gällande strategier för att komplettera varandra
- **Konfrontativt:** olika mål & skilda strategier som strävar efter att kontrollera den andra organisationen
- **Ömsesidigt manipulativt:** en konfliktuppfylld relation för att övertyga att den egna organisationen har bättre kunskap om vad som bör uppnås & hur detta ska göras

Vad bör göras?

CEDEFOP 3 indikatorer för yrkesutbildningens attraktionskraft:

- (i) yrkesutbildningens image i landet**
- (ii) värderingen av yrkesutbildningen**
- (iii) andelen elever som går en yrkesutbildning**

Sverige högst medvetenhet om yrkesutbildning och dess fördelar – samtidigt mest positiva (97%) till teoretiska program som anses vara mer attraktiva, endast 21% skulle rekommendera yrkesutbildning

Regional & lokal nivå

Utbildningpolitiker & skolföreträdare: ändra förhållningssätt (fakta & forskningsbaserad litteratur).
Yrkesutbildning är mer än anställningsbarhet: identitet, livslångt lärande, självförverkligande - **använd samma retorik som för teoretiska (+ språk som når ungdomarna)**

Utveckla collegekonceptet: partnerskap mellan **arbetsgivare**, kommuner, **skolor**, facket

Vad bör göras?

Skriv handbok med kunskapsbaserad information om varje yrkesprogram som **syv bör utgå från när olika utbildningsalternativ presenteras för korrekt beslutsunderlag inför gymnasievalet**

Nyckelfråga: vilka kvalifikationer efterfrågas (kort- & långsiktigt) i kommunen & i regionen & vad kan parterna göra konkret just nu? (mer än prat & visioner - skyltfönsterverksamhet)

I varje kommun bör finnas en särskild ansvarig (med förankring i skolvärlden & näringslivet) som utbildar, informerar & bevakar att elever & **föräldrar får verklighetsförankrad info. om studievägar**

Tack! alexandru.panican@soch.lu.se